

ПРИНЦИПЪТ НА ПРАВАТА В УСЛОВИЯТА НА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Красимира Бенкова*, Станимира Георгиева**

**Тракийски университет, Медицински факултет, 6000 Стара Загора, България,
b_enkova@abv.bg*

***Hertz Europe Limited, Hertz House, 11 Vine Street, Uxbridge, Middlesex, UB8 1 QE,
sgeorgieva@hertz.com*

THE PRINCIPLE OF RIGHTS IN THE CONDITIONS OF INTEGRATIVE EDUCATION

Krasimira Benkova*, Stanimira Georgieva**

**Thracian University, Medical Faculty, 6000, Stara Zagoara, Bulgaria, b_enkova@abv.bg*

***Hertz Europe Limited, Hertz House, 11 Vine Street, Uxbridge, Middlesex, UB8 1 QE,
sgeorgieva@hertz.com*

ABSTRACT:

This work examines the possibilities for integration of children with disabilities in mainstream education. The principle of rights is derived as being fundamental in the overcoming of certain barriers and exclusive practices and attitudes. The content of this principle is specified as various moral requirements.

Key words: inclusion, integrative education, principle of rights

Приобщаващото образование се ръководи от основните идеи, заложи в концепцията за приобщаването. Като основна ценности на съвременното общество и свързано с другите принципи на държавно управление (равпоставеност, плурализъм, зачитане на различията), приобщаването има смисъл на безусловно право на всеки човек за участие във всички дейности на обществото. Практиките на приобщаващото образование са насочени към осигуряване на условия за такова включване. В този смисъл, те са всеобхватни. Но доколкото, някои от децата изпитват по-силно изключващо въздействие и се сблъскват с по-сериозни бариери пред своето участие от други, то и усилията по осигуряване на възможности за включване приоритетно се ориентират спрямо тях. Най-уязвимата група са децата с увреждания, затова и въпросите за тяхното приобщаване са от първостепенно значение.

Идеите на приобщаващото образование получават официална международна подкрепа в Декларацията от Саламанка през 1994. Но правна защита предоставя Конвенцията за правата на хората с увреждания на ООН (приета през декември 2006 г. и влязла в сила от 3 май 2008 г.). *Промяната*, която Конвенцията налага, настъпва чрез: 1/ адаптация на средата, засега удобна само за здравото мнозинство и 2/ преодоляване на предразсъдъците и стереотипите в нагласите на обществото в посока на повишена чувствителност към способностите на хората с увреждания (коментар по този въпрос е направен в предишна наша статия - Benkova K, St. Georgieva, 2008). За разлика от всички предишни международни документи в сферата на уврежданията, Конвенцията е юридически обвързващ документ за държавите, които са я ратифицирали като им налага задължението за изпълнение на нейните разпоредби, за привеждане на националните законодателства и механизмите за тяхното изпълнение в съответствие с тях. Един от основните принципи в Конвенцията е пълноценното и ефективно участие и *приобщаване* на хората с увреждания в обществото (Член 3). Специална разпоредба е посветена на образованието (Член 24) - „държавите–страни по Конвенцията се задължават да осигурят приобщаваща образователна система на всички

равнища“. В точка 2 от същия член това изискване е изрично разписано: Държавите – страни по Конвенцията гарантират, че:

(а) хората с увреждания не са изключени от общообразователната система по причина на тяхното увреждане, както и че деца с увреждания не са изключени от системата на безплатното и задължително начално образование или на средното образование по причина на тяхното увреждане;

(б) хората с увреждания имат достъп до приобщаващо, качествено и безплатно начално образование и средно образование наравно с всички останали, в общността, в която живеят;

(в) се предоставят разумни улеснения според изискванията на индивида;

(г) хората с увреждания получават нужната им подкрепа в рамките на общообразователната система за улесняване на тяхното ефективно образование;

(д) се предоставят ефективни и индивидуализирани мерки за подкрепа в среда, способстваща за пълноценното им академично и социално развитие, в съответствие с целите на пълното приобщаване.

Видно от текста на Конвенцията, държавите са длъжни да направят общообразователната система приобщаваща за всички хора с увреждания, и по-специално за децата с увреждания като най-засегната от изключване група. Посланието на Конвенцията ориентира към осигуряване на условията, предоставящи възможност всички деца да се обучават заедно и да участват заедно във всички занимания, независимо от техните способности, увреждания, заболявания, убеждения, етническа принадлежност, майчин език и пр.

Приобщаването като право на всички деца и задължение на държавата, в своята практическа приложимост носи редица ползи за всички въввлечени в процеса страни – развиване на умения за комуникация и толерантност, въвеждане на нови методи за работа, разширяване броя на участниците и пр. Усилията на всички имат за цел премахването на различните бариерите пред участието на децата.

Ефективното приобщаване изисква, освен всички общоприети в педагогическата практика мерки и спазване на определени *етични принципи* в поведението на всички заинтересовани и въввлечени в процеса страни. Етическите принципи в дейността на субектите, обвързани с практиката на приобщаващото образование имат специално значение – те съдържат аргументите и основанията за предприетите действия; рационализират средата, очертават правилата и посочват възможните начини за решаването. Осъзнаването и спазването на етичните принципи е условие за формиране на модерни, професионални и етични взаимоотношения. Езикът на принципите е езикът на моралното оправдание.

Принципът е основен стандарт на поведение, от който много други стандарти и решения зависят. Той е основно правило в системата на мисълта или убежденията, формирани на основата на морални мотиви (Т. Beauchamp, 1996, стр. 80-81).

Принципите създават хомогенна среда за работата по приобщаването. Те в много по-голяма степен от ценностите, поведението, културните и религиозни различия рационализират и унифицират средата. Етическите теории, в които са изведени основните принципи, позволяват да се погледне на моралните ситуации не само като събития, в които участват определени субекти със свой характер, ценности и поведение. Етическите теории представят ситуацията преди всички като задачи, които трябва да се решават. Те обикновено обясняват етическите аргументи и вземането на решение като рационален процес на прилагане на принципите и извеждат правила за конкретни случаи и/или действия, с оглед приложимостта на правилата и принципите.

Фокусираме вниманието си върху етичните принципи в практиката на професионалистите, тъй като работата с деца с увреждания не започва и не завършва с поставяне на диагнозата, лечението и обучението им, или с адаптирането на средата към тях. Тя преминава през всичките тези процеси, но ги предхожда и носи тяхното продължение.

Децата с увреждания, подобно на всички останали хора живеят в обществото, справяйки се с бариерите и трудности, които то определя. В значително по-голяма степен обаче при тях се наслагват поредица от неуспешни опити за самостоятелно справяне с даден проблем, поради наличието на конкретен дефицит. Дали обществото като цяло и професионалистите, които работят по приобщаването им зачитат техните права и спазват етичните принципи в своята работа - това е сериозен и важен аспект на всяка една професионална област.

Разсъжденията ни в този план позволяват да се фокусираме върху *принципа за човешките права като основополагащ* в практиката по приобщаващото образование на деца с увреждания.

Принципът за правата изразява моралните изисквания от гледна точка на индивида. Съдържанието на този принцип кореспондира преди всичко с проблема за правата и свободите, които не трябва да бъдат нарушавани или ограничавани от решенията на другите хора. Това означава, че етично допустимо е това решение, което съблюдава по най-добрия начин правата на хората, които засяга. Моралните права са важни, нормативни, обосновани изисквания или предписания. Като универсални права на всички човешки същества, независимо от тяхната национална и групова принадлежност, моралните права имат и своите отличителни особености:

- Те са основа на автономността на индивида и на равнопоставеността между индивидите по отношение възможността за постигане на техните интереси;
- Те се определят и реализират чрез моралните задължения на другите към техния носител;
- Те са основа за оправдание на определено поведение от самия човек и от другите, както и за отхвърляне на определено действие или поведение.

Този принцип може да бъде конкретизиран в:

- (1) *Уважение на правото на самоопределение*: чрез предоставяне на възможност за самостоятелен избор и приемане на решението, но само в случай, че това не застрашава правата и законните интереси на другите хора;
- (2) *Предоставяне на право на участие*: като се осигурява включване и участие в процесите, с което се дава възможност да бъдат упълномощени за приемане на всякакви решения относно техния живот;
- (3) *Оказване на цялостна помощ на всеки човек*: т.е. разглеждане личността в нейната цялост, съвместно със семейството, социалното и природно обкръжение, стремеж към осъзнаване на всички аспекти от живота на личността;
- (4) *Идентификация и развитие на достойнството*: изискващо фокусиране върху достойнството на всички индивиди, групи и общности и по този начин и съдействие за тяхното развитие.

Независимо от съществуващите различия в изброяванията и интерпретациите на моралните права, всички те са изведени върху един основен принцип, формулиран като „уважението на човека”. Този принцип е и основа на етиката на приобщаващата дейност, както и на всяка система на морално мислене.

Принципът на уважението към другия човек има най-голямо влияние в етиката на приобщаващото образование. Той се концентрира върху съдържанието на морала, изрично посочва как да се отнасяме към другите хора. Но трябва да признаем, че подходът на Кант за етиката не е намерил подобаващо развитие.

Очертан по този начин, принципът за човешките права регламентира дейност с насоченост към защита правата на детето с увреждания, но не спира само до тук. Да се защитят правата му е необходимо, но недостатъчно условие за самостоятелното му функциониране в социума. Изборът на възможно най-правилното решение, което ще се вземе, за да се защитят правата на детето преминава в територията на етичните дилеми,

където твърде често учителят е изправен пред необходимостта да вземе решение, което не винаги е в пълен синхрон със законовата уредба, но в повечето случаи е в подкрепа, защита и пълно приемане на всички условия за съхраняване на дълбоко личностно преживяване на детето.

Децата с увреждания и техните близки са хора, които преживяват по особен начин случващото се. Биологичното, психичното и социалното при техните личности се проявява като една сложна амалгама и експлицира в поведението им. Търсенето на правна защита, медицинска, педагогическа и социална помощ в много от случаите преминава под знака на незнанието и неумението да се поиска такава като се запази човешкото достойнство. Да получиш това, на което имаш право без да го просиш като милостиня или подаяние е сериозен проблем за тази група лица.

Именно тук много ярко може и трябва да се прояви ролята на водещите процеса на приобщаване субекти за подкрепа и помощ, за самостоятелно справяне с проблема на всеки един от тях. Автономността на индивида с увреждане и неговата равнопоставеност по отношение на възможностите му да постигне своите интереси е защитена, подкрепена и насърчавана в повечето от случаите от професионалистите.

В същото това време възпирането от определени действия или поведение, което би попречило за реализацията на една или друга потребност от страна на лицето с увреждане е също толкова важно и носещо в себе си етичния потенциал на реалността.

Децата с увреждания са изключително чувствителни в този план. Наличието на увреждане пречатства по твърде своеобразен начин възможността за пълноценна комуникация във вербален и социален план. Неосъзнаването на този проблем от хората, които не са изправени пред него в повечето случаи е определящо по отношение на моралните им задължения към тази група деца. Точно в този смисъл **принципът за човешките права** би следвало да се приема като определящ дейността на една или друга професионална общност осъществяваща дейност по приобщаване.

Личният ни опит позволява да направим констатацията, че усилията на учители, родители и други въввлечени и заинтересовани страни по реализиране на приобщаващо образование в някаква степен се регулират от принципа на правата, но все още неговата приложимост в цялост е пречатствана от обективни условия. Конкретното изследване на тези проблеми е обект на бъдещ анализ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Benkova K., St. Georgieva, 2008. Défense éthique et juridique des droits des individus aux troubles auditifs et langagiers, Reunion Francophone ORL, Tete et Cou, 2008, Varna - www.prootology.domino.bg
2. Beauchamp, T., 1996. 'The Role of Principles in Practical Ethics', in L. Sumner and J. Boyle (eds), Philosophical Perspectives on Bioethics, Toronto, University of Toronto Press, pp 79-95
3. Beauchamp, T. and Childress J., 2001. Principles of Biomedical Ethics, 5th edn, Oxford and New York, Oxford University Press